

A
DÉLKELET-EURÓPA KUTATÓINTÉZET - BUDAPEST

DÉLKELET-EURÓPA
SOUTH-EAST EUROPE
INTERNATIONAL RELATIONS QUARTERLY

TISZTELETTEL MEGHÍVJA

2013. április 17-én (*szerdán*) 17.00 órakor a
XI. DÉLKELET-EURÓPA tudományos tanácskozására:

POLGÁROSODÁS A MONARCHIA IDEJÉN

I.

A BÁNSÁG

Helyszín:

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

Díszterem

1088 Budapest, Reviczky u. 4.

Köszöntő

Gergely András Polgárosodás a Monarchia idején

Surányi Csaba A Bánság demográfiai térképe

Előadások

Pejin Attila A határőrvidéktől a polgárosodásig

Sebe Kata A temesvári zsidóság a Monarchia idején

Németh Ferenc Magyar-örmény családok Bánát közéletében a 19. században

Orcsik Karoly Polgárosodás a vajdasági svábok körében

Kerekasztal

Elnök *Gergely András történészprofesszor, KRE*

*****

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

RSVP: conference@southeast-europe.org
DÉLKELET-EURÓPA KUTATÓINTÉZET <http://www.southeast-europe.org>

Előadásvázlatok és tanulmányrészletek a 2013. április 17-i
XI. DÉLKELET–EURÓPA tudományos tanácskozáshoz

Pejin Attila: *A határőrvidéktől a polgárosodásig*

A Bánság (Bánát) története végkifejletében lehetne akár egy újabb trianoni narratíva: amikor ugyanis napjainkban a Bánságról beszélünk, általában ki kell hangsúlyoznunk, melyikről van szó: a romániai, avagy a szerbiai Bánságról. Ebben a tanulmányban nem a terület újabb kori történetével foglalkozunk, sőt azzal a problémakörrel sem, amelybe ennek a területi egységnek, illetve fogalomnak a megjelenése, majd további fejlődése, áttagolódása tartozik. Bennünket elsősorban az a cél vezérelt, hogy összefoglaljuk, mi módon fejlődött a vidék a török hódoltság után, a határőrvidéki korszaktól egészen a kiegyezésig, vagyis a határőrvidék maradványainak végleges felszámolásáig, kiemelve a „felemásságot”, hiszen Bécs a Bácskához hasonlóan itt sem engedte vissza szívesen az általa visszafoglalt területeket a magyar vármegyerendszernek; egy részüket kénytelen-kelletlen igen, más részüket viszont – a török felé elmozduló határ őrzésének szükségességére hivatkozva – megtartotta, illetve a határőrvidék részeként kezelte. Mindeközben elsősorban a „szerbiai Bánság”-ra koncentráltunk (Torontál és Temes vármegyékbe tagolt területek), igyekeztünk azonban elkerülni a kontextusból való kiragadás csapdáját. Szerettük volna újólág felhívni a figyelmet a Nagyikindai kerületre, amely kiváltságainál fogva némileg másmilyen fejlődési irányt vett, valamint a bánsági városok (Nagybecskerek, Versec, Nagyikinda, Pancsova) helyzetére, szerepére. Külön foglalkoztunk a Bánság etnikai összetételével, amely a 18. (részben a 19. sz. eleji) telepítéspolitikával függ össze.

Orcsik Károly: *Polgárosodás a vajdasági svábok körében*

A sváb lakta települések földrajzi elhelyezkedése a Bácskában, a Bánságban és a Szerémségben kedvezett a polgárosodásnak, mivel több délvidéki városban, - mint Újvidék, Zombor, Temesvár, Arad, Nagybecskerek, Versec, Zimony és Ruma - jelentős számú németajkú lakosság összpontosult. Mivel e városokat is jobbra német lakta települések ölelték körül, ezért a migránsok számával csak tovább nőtt a fenti városok sváb lakossága. Emellett több homogén, sváb lakta községben a nagybirtokos parasztság köréből kerültek ki az iparosodás – elsősorban kender-, dohány és cukorfeldolgozás, sörfőzés és téglagyártás - zászlóvivői. Ezen települések tehát a századfordulón rohamléptekkel haladtak a városiasodás felé. A vajdasági sváb polgárság súlypontját az iparosok és kereskedők alkották, nem pedig a köztisztviselők és a tanári réteg. Mindezen tényezők hozzásegítettek ahhoz, hogy a vajdasági svábok esetében a polgárosodás nem feltétlenül járt együtt az asszimilációval, mint az a dunántúli vagy a Buda-környéki németajkú lakosság körében oly jellemző volt a századfordulón.

Sebe Kata: *Polgárosodás a Monarchia idején: A temesvári zsidóság*

Temesváron az Osztrák-Magyar Monarchia idején jelentős számú zsidó népesség élt. Az 1868/69. évi zsidó kongresszus után, amikor a magyarországi zsidó hitközségekben szakadás történt, a temesvári hitközség a kongresszusi (neológ) irányzathoz csatlakozott; 1871-től azonban ortodox közösség is működik a városban. A Monarchia idején a zsidó közösségi élet virágzott Temesváron – több zsinagógát építettek, illetve több izraelita iskolát is alapítottak a korszakban. A zsidók jelentős szerepet játszottak Temesvár gazdasági és kulturális életének fejlődésében. Az izraelita hitközségből nagynevű ipari cégek vezetői, orvosok, ügyvédek, professzorok, újság- és folyóirat-kiadók, bankárok kerültek ki. A város zsidóságát is intenzív asszimilációs folyamat jellemezte – többek között nyelvi asszimilációról, gyakori névmagyarosításról, egyes házasságokról beszélhetünk. Az asszimilálódott zsidók sajátos jellemzője a minőségileg (az iskolai teljesítmények tekintetében) jobb iskolázottság. A XIX. század második felében Temesvár ipara nagy átalakuláson ment át, melynek eredménye a kézműipar hanyatlása és a gyáripar hatalmas fellendülése.

A TANULMÁNY VÁZLATA

A temesvári zsidó hitközség történetének fontosabb momentumai, kiemelkedő vallási vezetői
Az asszimiláció folyamata, a polgári rétegeken belüli érvényesülés
Iskolázottság, a beiskolázást elősegítő tényezők
A zsidó vállalkozók jelentősége Temesvár iparosodásában

Németh Ferenc: Magyar-örmények Bánát közéletében a 19. században

A 18. század második felétől kezdődően egyes erdélyi magyar-örmény családok, – mint magyar anyanyelvű, etnikai eredetű társadalmi csoportok –, mindenekelőtt a Kissek (Ákonczok), Dánielek, Karácsonyiak, Gyertyánffyak, stb. nemcsak gazdasági érdekeltséget és vagyonszerzési lehetőséget láttak a török kiűzése után, elmocsarasodott, lepusztult s csaknem lakatlan Bánátban, hanem érvényesülési lehetőséget is. Különösen a déli megyék, (közöttük Torontál megye) 1779. évi visszacsatolását követően, amikor is Nagybecskerek székhellyel visszaállították a megyei adminisztrációt. Ez újabb lendületet adott a magyar-örmény családoknak, akik anyagilag megerősödve, nemcsak a közjót szolgálták, hanem személyes érvényesülési lehetőséget is láttak a rendeződő alvidéki állapotokban. Tevékenységükkel jelentősen hozzájárultak e térség 19. századi gazdasági és kulturális fejlődéséhez. Nem kerülhették el az intenzív polgárosodás folyamatait sem a 19. század második felében. A vármegyei karriert szabályosan végigjáró örmények utóbb a magyar dzsentri réteg tipikus életpályáját választották, ehhez a réteghez hasonultak, asszimilálódtak. A 20. század elejére már szinte teljesen egybemosódtak a közöttük lévő határok.

*

A TANULMÁNY VÁZLATA (tézisek):

A magyar-örmény családok „beépülése” Bánát közéletébe;

- a beodrai Karácsonyiak
- az ittebei és eleméri Kissek (Ákonczok)
- a szamosujvárnémeti Dánielek
- a bobdai Gyertyánffyaknak
- a hajniki Boborok
- az eleméri Pappok
- az écskai Lázárok

Magyar-örmény karrierok, karriersémák, vegyesházasságok, asszimilálódás, polgárosodás

A torontáli magyar-örmény családok hozzájárulása a déli végek gazdasági és művelődési életének 19. századi felvirágzásához.

*

A konferencia zárásaként elhangzik

Liszt Ferenc *Szent Dorottya* (E-dúr, 1877.)

Zongorázik

Taksz Lilla

*

A konferencia előadói

Németh Ferenc 1956 Bóka (Bánát) Az irodalomtudományok doktora. Egyetemi docens a szabadkai *Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karon*. 2007-2013 az újvidéki *Forum* igazgató-főszerkesztője,

Orcsik Karoly (Zenta, 1978) teológus, egyháztörténész (MSc. Róma, 2006 *Pápai Gergely Egyetem*)
Tanít: *Teológiai-Kateketikai Intézet*, Szabadka; *Gál Ferenc Hittudományi Főiskola*, Szeged.

Pejin Attila (történész, 1993-tól múzeumvezető Zentán)

Sebe Kata (Eötvös Loránd Tudományegyetem)